

УДК 329.271 (477)
ББК 63.3 (4 Укр) 63

Сергій Адамович

ІДЕЯ СОБОРНОСТІ В ІДЕОЛОГІЇ ТА ДІЯЛЬНОСТІ ВСЕУКРАЇНСЬКОГО ОБ'ЄДНАННЯ “БАТЬКІВЩИНА” (1999–2014 рр.)

У статті проаналізовано програмові засади та соборницьку діяльність всеукраїнського об'єднання “Батьківщина”. Автор обґрунтовує, що осердям політичної програми і діяльності партії було єднання країни та розбудова Української державності на засадах солідаризму.

***Ключові слова:** солідаризм, соборність, соціал-демократія, розширення прав регіонів, унітарний статус.*

Національне відродження та розпад компартійно-радянської системи в Україні в кінці 80-х – на початку 90-х рр. ХХ ст. призвели до появи численних українських політичних партій. Їх діяльність сприяла наповненню української державності реальним суверенітетом і формуванню демократичного громадянського суспільства.

Дослідження діяльності українських політичних партій у кінці 80-х рр. ХХ – на початку ХХІ ст. започатковано в публікаціях А.Білоуса, О.Бойка, Б.Вола, О.Гараня, С.Гелея, А.Камінського, В.Литвина, О.Майбороди, С.Конончука, Я.Малика, Д.Чобота, Ю.Шведа, О.Яроша. Проблема державного устрою й роль ідеї соборності в ідеології та діяльності українських партій знайшла відображення в працях В.Боровика, Б.Гдичинського, В.Ейсмонта, С.Телешуна, О.Шановської.

Протягом 90-х рр. ХХ ст. відбувалося формування українських політичних партій, і вони зазвичай утворювалися з ініціативи впливових політичних лідерів. Саме партією лідерського (вождистського) типу стала “Батьківщина”, існування якої значною мірою пов’язане з постаттю Ю.Тимошенко [18, с.43; 20, с.65].

У 1996 р. успішний підприємець Ю.Тимошенко вирішила присвятити себе політичній діяльності. У 1997 р. вона за результатами довиборів до Верховної Ради України вперше стає народним депутатом України, а 3 березня 1999 р. створює депутатську фракцію “Батьківщина” [16, с.4].

На початку 1995 р. 46 партій і громадських організацій створили всеукраїнське громадське об’єднання “Союз миролюбних сил “Батьківщина”. Натомість на основі цього об’єднання 9 липня 1999 р. відбувся I установчий з’їзд партії Всеукраїнське об’єднання (ВО) “Батьківщина”. 18 грудня того ж року на II з’їзді головою партії було обрано Ю.Тимошенко.

В ідеологічній площині “Батьківщина” зайняла нішу лівоцентристської політичної сили популістського спрямування [8, с.64]. У прийнятій на II з’їзді “Політичній програмі і стратегії партії” зазначалося, що “Батьківщина” “виступає за послідовне об’єднання народу України в єдину українську політичну націю, за державну і внутрішню солідарність громадян, без якої немає розвитку і прогресу, за плідну співпрацю з усіма політичними силами, які виступають за конструктивне співробітництво, проти згубної конфронтації, розбрату і руйнівного протиборства” [9, с.37].

У засадничому плані партія пропонувала суспільству розмити й аморфну “нову соціальну ідеологію”, але декларувала, що “головне ідеологічне завдання – об’єднати народ України в єдину націю, дати суспільству нову мету і позитивну історичну перспективу, чіткі соціальні орієнтири, показати реальні можливості і шляхи практичної реалізації запропонованої програми” [9, с.37].

Головним завданням національної політики партії було визначено формування “української політичної нації на основі консолідації різних етносів і етнічних груп за умови їх рівноправності та створення умов для розвитку і добробуту всіх народностей і етнічних груп в єдиній державі Україні”. Одночасно “Батьківщина” проголосила сприяння розвитку всіх форм місцевого самоврядування, виступила за посилення ролі регіонів і їх можливостей у соціально-економічному розвитку [9, с.43, 52].

3 грудня 1999 по січень 2001 р. Ю.Тимошенко намагалася здійснювати реформи на посаді віце-прем’єр-міністра України з питань паливно-енергетичного комплексу, але була звільнена з посади і певний час перебувала під арештом. Після цього політрада партії в листопаді 2001 р. прийняла рішення йти на парламентські вибори блоком політичних партій під назвою “Виборчий блок Юлії Тимошенко” (БЮТ) [16, с.5]. До складу БЮТ увійшли Всеукраїнське об’єднання “Батьківщина”, Українська республіканська партія, Українська консервативна республіканська партія, Українська республіканська партія “Собор”, Українська соціал-демократична партія, Українська християнсько-демократична партія, Патріотична партія та Партія “Реформи і порядок”.

Під час передвиборчої агітації Ю.Тимошенко наголошувала на унікальній місії України, що має “дати світу еталон того, як повинна жити нація” [21, с.3]. Лідер БЮТу вважала, що необхідно лише відпрацювати свій власний шлях розвитку, власну концепцію становлення.

У підсумку на парламентських виборах 2002 р. БЮТ отримав 7,26% голосів виборців. Партія стала флагманом опозиційних політичних сил та ініціювала проведення анти-президентської всеукраїнської акції протесту “Повстань, Україно!” для усунення від влади політичного режиму Л.Кучми.

У “Програмних засадах партії”, які були затверджені на V з’їзді партії у листопаді 2002 р., було чітко задекларовано ідеологічний центризм “Батьківщини”. Зазначалося, що це “партія нової суспільної ідеології, що органічно поєднує соціальну солідарність із захистом

індивідуальних прав і свобод людини. Партія тих, хто виступає за побудову незалежної і суверенної держави, громадянського, економічно і духовно здорового суспільства, за справедливість та соціальний захист громадян” [5, с.10]. Усе ж критики партії заперечували її ідеологічність та стверджували, що за своєю суттю “Батьківщина” є нічим іншим, як потужною олігархічною організацією [19, с.199].

“Батьківщина” вбачала основним чинником консолідації громадян України “відродження і розвиток національної культури і мови, культури і мови національних меншин”. У програмі партії було передбачено також проведення адміністративної реформи та вдосконалення системи місцевого самоврядування відповідно до європейських стандартів [5, с.12–13].

У липні 2004 р. Ю.Тимошенко стала співголовою коаліції “Сила народу” і всі зусилля партії та блоку були скеровані на перемогу на президентських виборах В.Ющенка.

БЮТ взяв активну участь у Помаранчевій революції 2004 р., а Ю.Тимошенко стала прем’єр-міністром українського уряду. У своїй діяльності політик сконцентрувала основну увагу на стабілізації процесів в економічній сфері. Лідер БЮТ погоджувалася, що необхідно надати більше фінансових можливостей органам місцевої влади, але ставила наголос на ініціативі територіальних громад та зауважувала, що “не вся манна повинна сипатися на них з центру” [14, с.4].

Проте вже у вересні 2005 р. через суперечки з оточенням В.Ющенка БЮТ йде в опозицію до влади. Причиною цього стало те, що значна частина дій нової влади спрямовувалася на спроби забрати в старій повноваження і користуватися ними практично за тими ж самими принципами [7, с.71].

На парламентських виборах 2006 р. БЮТ запропонував солідарні стосунки між центральною і місцевою владою [2, с.14]. Одночасно напередодні Дня соборності України було оприлюднено заяву з вимогою до Партії регіонів України виключити із передвиборчого списку організаторів сепаратистського з’їзду в Сіверськодонецьку, а саме: В.Януковича, Б.Колесникова, Є.Кушнарьова, В.Тихонова та О.Єфремова. 22 січня 2006 р. молодіжне крило київської організації партії “Батьківщина” пікетувало центральний офіс Партії регіонів з вимогами виключити з виборчих списків осіб, звинувачених у сепаратизмі. Понад 300 осіб, що приєдналися до акції, підтримали гасла акції: “Схід і Захід разом”, “Федералізму ні! Соборності так!” [17, с.5].

На парламентських виборах 2006 р. БЮТ отримує другий результат – 22,29% голосів (129 депутатських мандатів), але після рішення блоку “Наша Україна” про блокування з Партією регіонів України та Комуністичною партією України БЮТ переходить в опозицію.

Проте навіть в опозиції партія не знизила увагу до питань ідентичності української нації та єдності країни. Так, БЮТ рішуче засудив ідею В.Януковича про масштабне святкування 300-річчя Полтавської битви. “Батьківщина” трактувала цю історичну подію як таку, що “призвела до втрати залишків незалежності України і масштабних репресій проти української еліти” [11, с.2]. Цим виступом партія засвідчила розуміння важливості спротиву російській імперській версії української історії для формування консолідованого суспільства.

Відсутність взаєморозуміння між Президентом країни і прем’єр-міністром, а також спроба правлячої коаліції змінити результати волевиявлення громадян внаслідок реформатування структури парламенту призвели до дострокових парламентських виборів у вересні 2007 р.

Під час цих виборів БЮТ у своїй передвиборчій програмі “Український прорив” у 2007 р. надавав можливість самим громадянам країни через конституційний референдум визначити перспективи розширення повноважень місцевого самоврядування [12].

Одночасно Ю.Тимошенко розуміла важливість консолідації країни, єдність якої розхитували проросійські сили на Сході та Півдні країни. Так, під час візиту в Донецьку область на початку вересня 2007 р. вона зазначила: “Я люблю Донбас, і той холод, який існує тут, буде розтоплений в найближчі місяці особисто моїми діями” [4, с.5].

30 вересня 2007 р. за БЮТ віддали свої голоси вже 30,71% виборців, а в грудні цього ж року Верховна Рада України вдруге обрала на посаду прем'єр-міністра України Ю.Тимошенко. Однак після цього продовжилося протистояння уряду з Президентом України В.Ющенком, а держава зазнала негативного впливу світової економічної кризи.

24 жовтня 2009 р. делегати ІХ з'їзду ВО "Батьківщина" одногласно проголосували за висунення кандидатом у президенти Ю.Тимошенко. За результатами другого туру президентських виборів, який відбувся 7 лютого 2010 р., В.Янукович став Президентом України. За офіційними даними, його підтримали 48,95% виборців, за Ю.Тимошенко проголосували 45,47%.

В.Янукович розцінював Ю.Тимошенко як головного політичного конкурента, а тому під його тиском 11 жовтня 2011 р. суд визнав лідера "Батьківщини" винною у перевищенні влади та службових повноважень. Її було засуджено до семи років в'язниці із забороною займати державні посади протягом трьох років.

В умовах тиску диктаторського окупаційного режиму В.Януковича "Батьківщина" йде на парламентські вибори 2012 р., координуючи свої дії з іншими опозиційними політичними силами – ВО "Свободою" і партією "Удар". Кандидати в народні депутати від "Батьківщини" перед виборами присягли на вірність своїм виборцям і пообіцяли зробити все можливе для звільнення України від окупаційного режиму. У тексті присяги звучали засадничі речі для єдності країни: "Обіцяю неухильно дотримуватися Конституції України, відстоювати соборність, незалежність і національні інтереси України, дбати про добробут українського народу, захищати статус української мови як єдиної державної, права і свободи кожного громадянина, поважати нашу історію, культуру і традиції" [10, с.1].

У підсумку, незважаючи на політичні переслідування й ув'язнення партійного лідера, на парламентських виборах 2012 р. "Батьківщина" набирає за партійними списками 25,54% голосів виборців, а також отримує 40 депутатських місць завдяки мажоритарним округам.

Відзначимо, що Ю.Тимошенко навіть із-за ґрат опікувалася долею партії та України. Зокрема, у своєму зверненні з нагоди Дня соборності у січні 2013 р. політик зазначила: ідея соборності працює через співробітництво опозиційних парламентських фракцій, що "починають діяти як єдиний механізм". Одночасно Ю.Тимошенко закликала політиків до діяльності, у результаті якої стосунки між опозиційними силами стали б втіленням солідарності і прикладом для єдності всіх громадян України [6].

Перемога Революції гідності в лютому 2014 р. дозволила звільнити Ю.Тимошенко з в'язниці. 29 березня 2014 р. з'їзд ВО "Батьківщина" висунув її кандидатуру на пост Президента України під час дострокових президентських виборів. Ключовими тезами передвиборчої програми Ю.Тимошенко були викорінення корупції, боротьба з олігархами, європейський шлях розвитку України, протидія російській агресії та відновлення територіальної цілісності України [15].

У зв'язку з окупацією Криму Російською Федерацією та початком військової фази протистояння з проросійськими сепаратистами на Донбасі Ю.Тимошенко значну частину своєї пропагандистської кампанії побудувала на проблемах соборності. У своїх агітаційних буклетах "Я захищу Україну. Програма національної єдності" політик оголосила, що розширення прав регіонів є "ключем до забезпечення єдності країни" [22].

Шляхи для досягнення консолідації країни Ю.Тимошенко вбачала у встановленні фінансової самостійності територіальних громад, проведенні децентралізації країни через ліквідацію обласних державних адміністрацій і створення радами виконавчих комітетів, вирівнянні заробітків у регіонах та промисловій кооперації між областями. У національно-культурній сфері кандидат у президенти України пропонувала дозволити місцевим радам надавати офіційний статус одночасно з державною російській або іншим мовам, створити Раду у справах національностей, розвивати внутрішній туризм, запровадити наукові та інтелектуальні зв'язки між областями [22].

На позачергові парламентські вибори восени 2014 р. “Батьківщина” вирушила з політичною програмою “Україна переможе”, у преамбулі якої стверджувалося, що ми не маємо права віддати окупантам “жодної п’яді нашої землі та допустити появи другого Придністров’я” [13].

Задля збереження цілісності країни в умовах російської військової інтервенції партія вимагала забезпечити ефективне управління обороною і розпочати процедуру вступу держави в НАТО. Одночасно з ціллю “перемоги єдності” України “Батьківщина” пропонувала надати ширші права територіальним громадам, дозволити обласним і районним радам формувати виконкоми і муніципальну міліцію, але зазначала, що об’єднання громад має бути виключно добровільним. Крім того, партія вважала, що збереження української мови як єдиної державної є фундаментальним чинником для єдності країни [13].

26 жовтня 2014 р. на парламентських виборах за ВО “Батьківщину” проголосувало 5,68% виборців по загальнодержавному багатомандатному окрузі, а також партія виборола два депутатські мандати на мажоритарних округах [3]. Фактично одразу партія розпочала реалізовувати передвиборчі обіцянки і підготувала для розгляду в парламенті 9 законопроектів, прийняття яких дозволило б провести децентралізацію та реформи на місцях [1].

Отже, “Батьківщина” в ідеологічному плані задекларувала себе центристською партією, яка одним з основних завдань ставила єднання України і консолідацію української політичної нації. Соборність країни, згідно з ідеологічними засадами партії, мала б відбутися шляхом розвитку національностей на основі солідарності і компромісів, на базі швидкого соціально-економічного розвитку держави і надання регіональному та місцевому самоврядуванню більших повноважень. Водночас члени “Батьківщини” завдяки розгалуженій сітці партійних організацій в усіх регіонах країни практичною діяльністю сприяли реалізації в життя ідеї соборної України. Перспективи подальших досліджень вбачаємо у вивченні ролі українських партій у процесі єднання країни і формування політичної нації через комплексний аналіз їх програмових засад і діяльності.

1. “Батьківщина” вносить 9 законопроектів для реальної децентралізації [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://batkivshchyna.com.ua/news/21594.html>.
2. Біденко Ю. М. Ідеологічні чинники парламентських виборів в Україні та перспективи подальшого розвитку політичних партій / Ю. М. Біденко // Розвиток демократії і демократична освіта : збірник матеріалів IV міжнар. наук. конф., 28–30 вересня 2006. – К. : Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2007. – С. 10–16.
3. Відомості про підрахунок голосів виборців по загальнодержавному багатомандатному виборчому округу” [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.cvk.gov.ua/pls/vnd2014/wp300?PT001F01=910>.
4. Жаров А. Визит – словно по учебнику политтехнологий / А. Жаров // Донецкие новости. – Донецк, 2007. – 12 сентября. – С. 5.
5. За що бореться Всеукраїнське об’єднання “Батьківщина” : Програмні засади і Статут партії. – К. : Редакція газети “Підручники і посібники”, 2005. – 30 с.
6. Звернення Юлії Тимошенко з нагоди Дня Соборності [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://batkivshchyna.com.ua/news/13617.html>.
7. Кокотюха А. А. Юлія Тимошенко / А. А. Кокотюха. – Х. : Фоліо, 2009. – 128 с.
8. Конончук С. Г. Партійна система України: ідеологічний вимір / С. Г. Конончук, О. А. Ярош. – К. : УНЦПД, 2010. – 76 с.
9. Матеріали II з’їзду партії (18 грудня 1999 р.). – К. : [б. в.], 1999. – 124 с.
10. На вірність – присягаємо! // ВО “Батьківщина”. – [Б. м.] : ТОВ “Український центр поліграфії та реклами”, 2012. – С. 1.
11. Опальный юбилей // Регионы, вперед : Информационный бюллетень. – Донецк, 2007. – С. 2.
12. Передвиборна програма Блоку Юлії Тимошенко “Український прорив” [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.byut.com.ua/ukr/news-4342>.
13. Програма партії “Всеукраїнське об’єднання “Батьківщина” “Україна переможе!” [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://batkivshchyna.com.ua/document.html>.

14. Тимошенко Ю. Посевная: до, после и вместо / Ю. Тимошенко // Зеркало недели. – К., 2005. – 16 апреля. – С. 3–4.
15. Тимошенко Юлія Володимирівна [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://uk.wikipedia.org/wiki>. – Режим доступу : <http://batkivshchyna.com.ua/news/21594.html>.
16. Україна, Блок Юлії Тимошенко, Всеукраїнське об'єднання "Батьківщина". Напередодні виборів 2010. – К. : [б. в.], 2009. – 36 с.
17. Федун В. БЮТ хоче об'єднатися / В. Федун // Експрес. – Львів, 2006. – 26 січня – 2 лютого. – С. 5.
18. Хімченко О. Г. Політичні партії і виборчий процес в умовах розбудови демократичного суспільства : навч. посібник / О. Г. Хімченко. – К. : Професіонал, 2006. – 208 с.
19. Чобіт Д. Макуха, або Штрихи до політичного портрета "Блоку Юлії Тимошенко" / Д. Чобіт. – Броди : Просвіта, 2008. – 352 с.
20. Шведа Ю. Р. Політичні партії: Енциклопедичний словник / Ю. Р. Шведа. – Львів : Астролябія, 2005. – 488 с.
21. Юлія Тимошенко в Івано-Франківську // Акценти. – Івано-Франківськ, 2002. – 22 лют. – С. 1, 3.
22. Я захищу Україну. Програма національної єдності Ю. Тимошенко. 2014 // Архів автора. – 2014.

В статье проанализированы программные основы и соборная деятельность Всеукраинского объединения "Батьківщина". Автор обосновывает, что основой политической программы и деятельности партии было объединение страны и развитие украинской государственности на принципах солидаризма.

Ключевые слова: солидаризм, соборность, социал-демократия, расширение прав регионов, унитарный статус.

The article analyzes program principles and unification activities of the all-Ukrainian union "Batkivshchyna". The author proves that the core of the political program and activity of the party were the unity of the country and development of the Ukrainian statehood on the bases of solidarism.

Keywords: solidarism, unity, social democracy, regions empowering, unitary status.